

Eläinkysymys ja demokratia

MARKKU OKSANEN

ABSTRACT
The Animal Issue
and Democracy

The controversy over the proper treatment of animals and their social status has rumbled on in Finland since the late 1990s. Democratic approaches seem to produce results that have not been accepted by all parties. This article explicates the animal issue from the perspective of political theory. It distinguishes between three approaches to the social and political status of animals. First, animals can be regarded merely as items on the political agenda and the political community decides what its stance to animals will be. The second approach claims that animals are members of the political community and thus entitled to participate in political processes. Because this alternative is inapplicable, those who aim to improve the treatment of animals propose ombudsman models, that is, the interests of animals are defended by their human representatives. In democratic societies, however, it is a matter of the democratic contest who may represent animals.

Johdanto¹

1990-luvun lopulla voimistunut kiista eläimistä, niiden kohtelusta ja asemasta yhteiskunnassa on todellinen, syvä ja väestöä jakava. Turkistarhattujen eläinten ”vapauttaminen” ja salakuvat sikaloiden kärsimyksistä ovat esimerkkejä eläinaktivistien kiistellyistä keinoista. Vastapuolella keinot eivät ole olleet vähäisempiä: orimattilalainen turkistarhaaja haaivoitti eläinaktivisteja haulikollaan. Perhossa suuri joukko paikallisia osallistui laittomaan susijahtiin, ja lehdistössä puhuttiin talvella 2013 ”susikapinasta”.²

Demokratia näyttää tuottavan vain jompaakumpaa osapuolta tyydyttäviä ratkaisuja eläinkysymyksessä. Ajatellaan esimerkiksi kansalaisaloitetta, joka on maaliskuussa 2012 voimaan tullut poliittisen vaikuttamisen keino Suomessa. Jos vähintään 50 000 täysikäistä kansalaista ilmoittaa kannattavansa lakialoitetta, eduskunnan on otettava se käsittelyynsä. Ensimmäisenä eduskuntaan päätyi aloite ”Turkistarhaton Suomi”, joka yksiselitteisesti kieltäisi eläinten tarhaamisen turkistuotantoon. Samanaikaisesti nykyisen suurpetopolitiikan vastustajat keräsivät nimiä ”pihapedojen” tappamisen helpottamista kos-

kevaan lakialoitteeseen, mutta hankkeen suosio jäi vaisuksi.

Eläinkysymys nostaa päivänvaloon sekä lajiensuojeluun, eläinyksilöiden soveliaaseen kohteluun että poliittisen yhteisön eli *demoksen* koostumukseen liittyviä kysymyksiä. Jälkimmäisestä syystä se myös avaa uuden näkökulman demokraattisen yhteiskuntamallin perustaan. Muissa läntisen Euroopan maissa tapahtuneista muutoksista ja suomalaisesta kansalaisaloitteesta huolimatta voi paradoksaalisesti sanoa, että eläinten kohtelua koskevassa moraalifilosofisessa keskustelussa on ollut demokratiavaje. Kysymys demokratiasta ei ole herättänyt samalla tavalla huomiota eläinetiikassa kuin ympäristöetiikassa laajemmin, jossa demokratian arvostelu on ollut liki yhtä yleistä kuin demokratian puolustaminen.

Tosin väitteeseen demokratiavajeesta on tehtävä yksi merkittävä varaus: kenties eläinten asemasta päättäminen on demokraattisen päätöksen ulkopuolinen asia, joka tulee ratkaista nimenomaan moraalifilosofisilla argumenteilla. Tästä huolimatta joudutaan pohtimaan, mikä on lopulta oikea paikka – kansanäänestys, eduskunta, tuomioistuin vai markkinat

– päättää eläinten soveliaasta kohtelusta, ja miten voidaan löytää totuus eläinten moraaliseen asemaan. Lisäksi koska kiista on syvästi periaatteellinen, näyttäisi mahdottomalta saavuttaa eri osapuolia tyydyttävä kompromissi. Tässä kirjoituksessa ei pyritä kompromisseja tarjoamaan vaan valaisemaan aihepiiriä viimeaikaisen filosofisen ja politiikan teoreettisen keskustelun avulla ja analysoimaan sitä, miten eläinkysymystä nykymallisessa demokratiassa voidaan käsitellä.

Kirjoitus jakautuu viiteen lukuun. Ensiksi tarkennetaan teesiä eläineettisen keskustelun demokratia-vajeesta. Tämän jälkeen ryhdytään täyttämään tätä vajetta. Toinen luku käsittelee *demoksen* koostumusta demokratian ongelmana. Kolmas luku esittelee standardilähestymistavan poliittisen yhteisön ja eläinten kohtelun väliseen suhteeseen: eläinten kohtelu on tavanomainen asia demokraattisen päätöksenteon agendalla. Neljännessä luvussa pohditaan, voivatko ei-inhimilliset eläimet olla poliittisen yhteisön täysvaltaisia jäseniä; tätä vaihtoehtoa ei kukaan oikeastaan ole esittänyt. Viidennessä luvussa tarkastellaan vakiintunutta vaihtoehtoista lähestymistapaa: eläinten etujen ja hyvinvoinnin tulkinnan edustamismalli.

Eläinetiikka ja demokratia-vaje

Yhdysvaltalaisen filosofin Tom Reganin *The Case for Animal Rights* on tunnetuin eläinten moraalisia oikeuksia puolustava filosofinen teos. Reganin (1988, 279) mukaan eläimillä on ”oikeus kunnioitettavaan kohteluun”, ja hän pitää tätä oikeutta eläinten perustavanlaatuisena oikeutena. Oikeudesta seuraa, että monet eläinten hyväksikäytön muodot metsästyksestä turkistarhaukseen ja eläinkokeisiin ovat moraalisesti tuomittavia. Kirja rajautuu perinteisesti mielen- ja moraalifilosofian teemoihin, eikä siinä käsitellä oikeuksien yhteiskunnallista merkitystä. Kirjan hakemistossa ei ole hakusanaa *democracy*. Kirjansa epilogissa Regan viittaa demokraattiseen toimintaan ja pinttyneiden tapojen muuttamiseen. Hän toteaa, että eläinoikeusliikkeen ”menestyminen vaatii vallankumouksen kulttuurimme ajattelu- ja toimintatavoissa.” Ja hän jatkaa, että eläimiä koskevien virheellisten käsitysten muuttaminen on poliittinen kysymys: ”Mahti ei tee oikein; mahti säättää lakeja”. (Mt., 399.) Regan toivoo, että hänen teoksensa käynnistäisi poliittisen liikkeen, joka saisi siinä

määrin valtaa, jotta se pystyisi vaikuttamaan lainsäädäntöön ja toimeenpanemaan eläinten kunnioittamisen etiikan. Regan esittää tämän kannanoton kansanvaltaisessa yhteiskunnassa, jossa sekä kannanoton esittäminen että vallan tavoittelu ovat suojattu perusoikeuksilla. Tässä maailmassa oikeudet ja demokratia eivät ole ristiriidassa keskenään. Reganin ajattelu perustuu kantilaiseen deontologiseen etiikan teoriaan. Sen mukaan ihmisyksilöiden yhtäläiset oikeudet ovat moraalisia totuuksia, ja demokratia rakentuu niiden varaan. Yhtä kaikki, nämä oikeudet – kuuluvatpa ne ihmisille tai eläimille – eivät riipu kollektiivisista päätöksistä.

Toinen keskeinen eläinetiikan teos, Peter Singerin *Animal Liberation* (1975; suom. *Oikeutta eläimille*, 1991), nojaa utilitaristiselle ajattelulle. Utilitarismin suhde demokratiaan (ja samalla oikeuksiin) on ollut historiallisesti moniselitteisempi kuin kantilaisuuden, sillä eri utilitarismin teoreetikot ovat puolustaneet erilaisia valtiomuotoja hyväntahtoisesta autokratiasta anarkismiin yleisen hyvinvoinnin sosiaalisena perustana (ks. Lagerspetz 2004, 69n9). Utilitaristeista tunnetuin John Stuart Mill oli kuitenkin edustuksellisen demokratian puolestapuhuja. Syitä demokratian ja utilitarismin yhteensopivuuteen on monia, kuten se, että demokratia pakottaa vallanpitäjiä ottamaan huomioon kansalaisten intressit, mielipiteen ja hyvinvoinnin, ja että päätöksentekijöiden päätökset perustuvat todelliseen tietämykseen siitä, mitä kansalaisten itsensä valitsevat tavoitteet ovat. Lisäksi Mill katsoi, että demokratia jalostaa ihmisten luonnetta ja kehittää heidän moraalisia ominaisuuksiaan. (Christiano 2008; Lagerspetz 2004, 51.)

Mitä Singer sitten sanoo demokratiasta? Vaikka hän hieman aiemmin kirjoitti teoksen kansalaistotelemattomuudesta, yksilöiden omantunnon ja lain seuraamisen konfliktista demokraattisessa yhteiskunnassa, *Animal liberation* -kirjassa ei käsitellä demokratiaa, sitä millaisten yhteiskunnallisten prosessien avulla eläinten kohtelua säänteleviä lakeja pitäisi uudistaa. Reganin tavoin Singer vaatii asennemuutosta: eläimille aiheutetun kärsimyksen lopettamiseksi ”meidän on saatava yhteiskuntamme järkevät ihmiset omalle kannallemme” (Singer 1991, xiv). Singer pureutuu kysymykseen demokratiasta ja eläinten kohtelusta toisessa menestyskirjassaan nimeltä *Practical ethics* (1979). Siinä hän katsoo, että enemmistön tahtoon nojaava edustuksellisen demokratian päätöksenteko on toisinaan ongelmallinen, koska edustajien käsitykset eroavat kansalaisten käsityksis-

tä ja voivat tuottaa sääntelyä, jota enemmistö ei halua. Eläinlainsäädännön hidas muuttuminen on siten synnyttänyt liikkeen, jonka radikaalein osa on syyllistynyt laittomuuksiin. Kuitenkin Singer korostaa, ettei kansanedustajien enemmistön tahtoa voi helposti sivuuttaa ja että ainoastaan äärimmäisenä keinona voidaan ryhtyä laittomiin tai lain rajamaille oleviin toimenpiteisiin. (Singer 1979, 192.) Singer katsoo, että joissakin tilanteissa kansalaistottelemattomuus voi parantaa (*restore*) demokraattista päätöksentekoa, ei estää sitä (mt., 193). Kansalaistottelemattomuuden hyväksyttävyydestä hän omaksuu partikularistisen näkemyksen: ”Näitä asioita ei voida ratkaista yleisesti. Jokainen tapaus on erilainen.” (Mt., 195.)

Demokraattisista taustaoletuksista ja Singerin muista demokratiaa puolustavista kirjoituksista huolimatta kumpikaan eläinetiikan *klassikkoteoksista* ei rakenna siltaa moraalisten kannanottojensa ja julkisen toimintapolitiikan välille demokraattisesti eli kollektiivisten päätöksenteon prosessien kuten julkisen keskustelun ja äänestämisen avulla. Kumpikaan ei yksityiskohtaisesti pohdi, miten moraaliset kannanotot ovat käännettävissä juridisiksi normeiksi; kenties mitään kääntämistä ei tarvitakaan, jos perustavien moraaliarvojen oikeutus on riippumaton ihmisten käsityksistä ja eläinten arvo kuuluu perustaviin arvoihin, kuten moraalirealistit ajattelevat. Kumpikaan heistä ei myöskään esitä, että eläimillä pitäisi olla ihmisille kuuluvia *poliittisia* oikeuksia, jolloin niistä tulisi poliittisen yhteisön täysiä jäseniä.³ Heidän *näissä teoksissa* esitetyt näkemyksensä eläimistä ovat ennen kaikkea yksilöille suunnattuja moraalisia kannanottoja. Siten kriitikko voi ajatella, että kun eläinetiikan sisäistäminen johtaa ihmisten asenteiden ja tapojen muuttumiseen, lakimuutosta ei kenties tarvita (ks. myös Whiteside 2013, 348). Tätä kriitikon ajatusta Regan ja Singer tuskin kannattavat.

Vaikka eläinten nykyisen käytön puolustajat veatoavat toimintansa laillisuuteen, myös kiistan tällä puolella on epäilty demokraattisen oikeutuksen tarvetta. Esimerkiksi brittifilosofi Roger Scruton (2000, 138) katsoo, että ”modernit yhteiskunnat kärsivät liiasta lainsäädännöstä sellaisissa asioissa, joissa juristit ja poliitikot eivät välttämättä ole korkeimpia auktoriteetteja”, ja sen vuoksi asiaa pitää pohtia moraalisesti ennen kuin mitään oikeudellisia uudistuksia tehdään. Toisin sanoen Scruton esittää, että kansalaisten tulee itse voida ratkaista se, miten he kohtelevat eläimiä – eläinasia ei pääosin kuulu julkisen

päätöksenteon piiriin (vrt. Oksanen 2001, 70–75.) Ne eläinsuojelijat, jotka ovat epäileväisiä (nykyisiä) demokraattisia päätöksenteon menettelyjä kohtaan, käytännössä jakavat Scrutonin kannan, jos he ovat suvaitsevaisia ja katsovat, että päätökset eläinten kohtelusta kuuluvat yksityisille kansalaisille. Reganin (1988, 282–84) kanta on vahvempi: sorron ja vääryyden suvaitseminen on välinpitämättömyyttä, ja niitä eläimiä, joiden oikeuksia loukataan, tulee auttaa. Vaikka Regan toisessa kirjassaan toteaa, ettei moraaliteoriasta tule suoraan johtaa poliittista toimintaohjelmaa (esim. Regan 2001, 23), auttamisvelvollisuutta pitää jotenkin toteuttaa. Niinpä demokraattisille eläinsuojelijoille jää vaikuttamismahdollisuuksiksi valistaminen, kampanjointi sekä poliittinen osallistuminen ja antidemokraattisille eläinsuojelijoille laittomat sabotaasit ja häirinnät.

Samantyyppisiä kannanottoja on esitetty puolustettaessa tieteellisiä eläinkokeita. Ranskalaislääkäri Claude Bernard klassikkoteoksessa kokeellisen lääketieteen tutkimuksesta vuodelta 1865 väittää, että:

Kaikki keskustelu vivisektiosta [on] turhaa tai mieletöntä. Ihmisille on mahdotonta [...] päästä yksimielisyyteen, ja kun on mahdotonta tehdä jokaista tyytyväiseksi, tiedemiehen pitää pitäytyä ainoastaan häntä ymmärtävien tiedemiesten mielipiteisiin ja johtaa käyttäytymissäännöt omastatunnostaan. (Bernard 1957, 103.)

Bernard ei näytä uskoneen, että hänen aikakautensa enemmistö olisi ollut vivisektion eli elävien eläinten leikkelemisen puolella, sillä hän arvostelee ihmisiä ennakkoluuloisesta suhtautumisesta ihmisruumiiden ja elävien eläinten käyttöön kokeellisessa tutkimuksessa. Hänen mukaansa nämä ennakkoluulot ovat hidastaneet anatomian tutkimusta (mt., 101). Tutkijoiden ei tule välittää kansalaisten ennakkoluuloista, sillä eläinten käyttö tutkimuksessa on yksityinen tai korkeintaan tiedeyhteisön sisäinen asia, eikä sitä pidä tiedeyhteisön ulkopuolelta säädellä. Nykykeskustelulle Bernardin viesti on se, että eläinten käyttöä koskevan päätöksenteon tulee sijoittua demokraattisen päätöksenteon tuottaman sääntelyn ulkopuolelle.

Vahvemmin vastaavanlaisen näkemyksen on muotoillut John Dewey, yhdysvaltalainen pragmatistifilosofi, joka tunnetaan vahvana demokratian puolustajana. Vuonna 1926 hän julkaisi eläinkokeita puolustavan kirjoituksen *The Atlantic* -lehdessä. Deweyn mukaan eläinkokeiden suorittaminen ei ole tutkijoi-

den etuoikeus; niiden suorittaminen on tutkijoille velvollisuus. Julkisen vallan tulee turvata, että tutkijoiden olosuhteet ovat riittävät tämän velvollisuuden toteuttamiseen, ja suojata tutkijoita heidän työtään hankaloittavilta voimilta. Deweyn mukaan eläinkokeet ovat elintärkeitä ihmiskunnalle sen ponnisteluissa yleisen hyvinvoinnin ja kansanterveyden kohentamiseksi sekä laajemmin tieteellisen edistyksen vahvistamiseksi, mikä mahdollistaa siirtymisen ”barbarismista sivilisaatioon, pimeydestä valoon”. (Dewey 1926.) Deweylle eläinkokeet eivät siten ole sosiaalinen kiistakysymys, joka pitäisi ratkaista demokraattisesti, vaan demokraattisen elämäntyylin kehittämisen kannalta olennaisia toimintoja. Kärjistäen ilmaistuna: jos hylkäämme biolääketieteelliset eläinkokeet, vaarannamme samalla demokratian. Dewey näkemys voi vaikuttaa oudolta, mutta kun muistetaan historiankirjoista epidemioiden tuhoisat yhteiskunnalliset vaikutukset ja millaisiin pakkokeinoihin niiden kurissa pitämiseen voidaan nykyaikanakin tukeutua, näkemykselle voi löytyä ymmärrystä.

Sekä eläinten oikeuksien puolustaja että niiden vastustaja voivat siten jakaa epädemokraattisen käsityksen siitä, miten eläimiä koskevan toimintapolitiikan pitäisi rakentua. Tällöin yhteiskunnallisessa keskustelussa on vastakkain vähintäänkin kaksi toisensa kumoavaa käsitystä eläinten oikeasta kohtelusta, ja poliittiset yhteisöt joutuvat silti tekemään eläinpoliittisia ratkaisuja. Nämä ratkaisut ovat eritasoisia kuin yksittäisten kansalaisten päätökset omista elämäntavoistaan ja -asenteistaan (vrt. Aaltola 2004, 250): ne ovat harkittuja kollektiivisia päätöksiä siitä, mikä on poliittisen yhteisön suhde eläimiin. Lisäksi poliittisen yhteisön päätökset voivat olla sellaisia, että ne eivät kovin yksityiskohtaisesti – jos lainkaan – pakota yksittäisiä kansalaisia elämään tietyllä tavalla. Esimerkiksi vaikka poliittinen yhteisö päätyisi näemykseen, ettei lihankäyttö ihmisravinnoksi ole lainkaan suotavaa, tämän näkemyksen toimeenpaneminen olisi hankalaa jos ei peräti moraalisesti arveluttavaa esimerkiksi siksi, että yksilöillä on erilaisia tahdosta riippumattomia ruokarajoitteita.⁴ Luultavasti enemmistö eläinten oikeuksien puolustajista jättäisi lopullisen päätöksen lihansyönnistä yksittäisille ihmisille ja pyrkiisi vaikuttamaan heidän näemyksiinsä valistuksella sekä kulutusta ohjaavilla veroratkaisuilla, kuten niin sanotulla lihaverolla.

Eläinetiikan keskeisissä teksteissä näyttäisi olevan demokratiavaje myös toisessa mielessä. Esimerkiksi liki tuhat sivuisessa teoksessa *The Oxford Handbook*

of Animal Ethics (Beauchamp ja Frey 2011) on vain kaksi osunaa *democracy*-sanalle eikä yhtään varsinaista kirjoitusta asiasta. Myös vajeen tälle muodolle voidaan antaa sama selitys kuin eläinetiikan poliittisten kannanottojen puuttumiselle: demokratiaan liittyvät kysymykset ovat osin etiikan vakiintuneen tutkimusalan ulkopuolella ja kuuluvat pikemminkin yhteiskuntafilosofian osaksi, koska demokratia on kollektiivisen päätöksenteon muoto. Läpitukenva teema tässä kirjoituksessa on, että tämä työnjako tai rajaus on kuitenkin enemmän tai vähemmän keino-tekoinen.

Sekä Reganin kantilainen etiikka että Singerin utilitaristinen etiikka voivat olla nykyisen länsimaisen demokraatiakäsityksen perustana, jolloin eläinten asemaa ja kohtelua koskeva yhteiskunnallinen keskustelu käydään tämän perustan turvaamana. Deweyn ajatus biolääketieteellisten eläinkokeiden välttämättömyydestä demokratialle on suurelle yleisölle suunnattu kärjistävä puheenvuoro. Pelkkä moraalisen päättelyn tuottama peruste vaikuttaa riittämättömältä, sillä eläinten käyttöä ja kohtelua koskevan lainsäädännön valmistuttua jokainen yksilönä joutuu pohtimaan suhtautumistaan päätökseen, jonka demokraattinen päätöksenteko on tuottanut, vaikka itse ei tuotettua päätöstä tukisikaan. Pitääkö päätös hyväksyä sillä perusteella, että se on demokraattisen prosessin tulos? Tähän on vaikea antaa yksiselitteistä vastausta, koska moraalisella ja poliittisella harkinnalla on vastakkaisia ominaisuuksia, ja muun muassa tilanne ja yksilöiden taipumukset ohjaavat sitä, kumpaa painotetaan päätöstä tehdessä (ks. Mickelsson ja Oksanen 2011, 198–202). On kuitenkin selvää, että jos eläinsuojelija – tai nykyisten eläinten käyttöä koskevien kieltojen, rajoitusten ja velvoitteiden purkamista kannattava – ei hyväksy demokraattisen päätöksenteon tulosta, hän joutuu puntaroimaan suhdettaan demokratiaan.

Ympäristöpoliittisessa keskustelussa demokratian ja ympäristönsuojelun suhteen pohdinnalla on pitkä historia, sillä ympäristöaktivistien joukossa monet ovat olleet pettyneitä demokratian mahdollisuuksiin hillitä pahenevia ympäristöongelmia (ks. Ball 2006, 132–134; Doherty ja de Geus 1996; Kyllönen ym. 2011; Minter 2012). Kirjassaan *Green Political Theory* Robert Goodin (1992, 168) toteaa, että ”demokratian kannattaminen on menettelytapojen kannattamista; ympäristönsuojelun [*environmentalism*] kannattaminen on todellisten [*substantial*] lopputulosten kannattamista. Mikä takaa, että menettely-

tavat tuottavat jälkimmäisen tapaisia lopputuloksia?” Bryan Norton (2005) puolestaan on sanonut, että demokraattisten prosessien tulosten sattumanvaraisuus ja ennustamattomuus pakottavat ympäristöväkeä pohtimaan, ovatko he ensin ympäristönsuojelijoita ja toissijaisesti demokraatteja vai päinvastoin. Vastakkainasettelu syntyy siitä, että ympäristönsuojelijat ovat ensisijaisesti kiinnostuneita tuloksista eli tietynlaisen tilanteen aikaansaamisesta, kun taas demokraatteja kiinnostavat päätöksenteon menetyt. Demokraatti hyväksyy sellaisen lopputuloksen, joka on aidon ja rehellisen demokraattisen prosessin tuottama, vaikka hän perimmiltään olisikin tätä lopputulosta vastaan.

Eläimiin keskittyneessä keskustelussa ei ole puitu suhdetta demokraattiseen järjestelmään samassa mittakaavassa kuin laajemmassa ympäristökeskustelussa. Ilmeinen syy tähän on se, että eläinpolitiikka koetaan erillisingelmana, kun taas ympäristöpolitiikka koskee liki koko inhimillistä kulttuuria. Peruskysymys eläinsojeluun näkökulmasta on kuitenkin sama kuin ympäristönsuojelussa: tuottavatko demokraattiset prosessit eläimiä suojelevaa lainsäädäntöä? Perholaiset salametsästäjät törmäivät samaan kysymykseen: jos susiensojelu nauttii *demoksen* enemmistön tukea, onko salakaato virallisen politiikan toiminnallista kritiikkiä vai peräti epäluottamuksen osoitus demokratiaa kohtaan? Selvää on, että olemassa olevat lait ja niistä tehdyt tulkinnat eivät ole arvostelun ulkopuolella – mahdollisuus kritiikkiin kuuluu demokratiaan. Eläinetiikassa kuitenkin tarvitaan keskustelua demokratiasta, ja sen noususta on merkkejä olemassa niin akateemisissa kirjallisuudessa kuin puoluepolitiikassakin. Monissa läntisissä maissa on perustettu puolueita, joiden tärkeimpänä arvona on vahvistaa eläinten oikeuksia moraalisenä ja juridisena ajatuksena. Käsittelen näitä puolueita kirjoituksen loppuosassa.

Akateemisessa keskustelussa erityisesti australialaiset politiikan teoreetikot kuten Robert Goodin, John Dryzek ja Robyn Eckersley sekä britti Robert Garner ovat olleet kiinnostuneita eläin- ja ympäristöetiikan poliittisista ulottuvuuksista 1990-luvulta alkaen.⁵ Heitä nuorempi englantilainen politiikan teoreetikko Alasdair Cochrane tuoreessa kirjassaan *Animal Rights without Liberation* (2012) on omaksunut askelta konkreettisemmän lähestymistavan. Hän analysoi eläinten moraalisten oikeuksien ideaa ja millaisia käytännön seurauksia siitä on. Hän sanoo suunnanneensa näkemyksensä eläinten oikeuksista

”poliittiselle maailmalle” sillä tarkoituksella, että ”poliittiset yhteisöt vahvistavat [moraaliset oikeudet] juridisina oikeuksina” (Cochrane 2012, 16). Toisin sanoen moraalifilosofisen analyysin tulos on käännettävissä oikeudellisiksi periaateiksi, mutta sen on tapahduttava demokraattisen prosessin kautta. Jos näin ei tapahdu ja eläinten oikeuksien oppi muutetaan lain kirjaimeksi sellaisenaan, toimitaan epädemokraattisesti (mt., 15). Cochrane katsoo, että hänen harjoittamansa moraalifilosofinen analyysi eläinten oikeuksista on eräänlaista ”demokraattista alustyötä” (*democratic underlaboring*) ja yleistä eläimiä koskevan ymmärryksen syventämistä, ei demokraattisen prosessin pysäyttämistä. Hän siis toivoo argumenttinsa puhuvan puolestaan ja kääntävän niin poliitikot kuin suuren yleisön oman mielipiteensä kannalle, jolloin nämä moraaliset ihanteet tulisivat laeiksi. Hän korostaa, ettei eläinten oikeuksien puolustaminen ole demokratian toimintatavoille vieras vaan vahvistaa demokraattista osallistumista. Siten Cochranen argumentaatio muistuttaa Deweyn demokratiaperusteista argumentaatiota eläinkokeiden puolesta, vaikka heidän johtopäätöksensä ovatkin vastakkaisia.

Demoksesta ja demokratiasta

Demokratia on kollektiivisen päätöksenteon malli, jonka mukaan päätöksentekoon voivat osallistua tietyllä lainsäädäntöalueella tietyinä hetkenä elävät kompetentit kansalaiset ja jossa päätös määräytyy enemmistön tahdon mukaiseksi. Kompetentit kansalaiset muodostavat *demoksen* eli poliittisen yhteisön ytimen. (Inkompetentit kansalaiset eivät kuulu *demoksen* ytimeen, koska heillä ei ole kaikkia kansalaisoikeuksia tai/ja -velvollisuuksia. Inkompetentit kansalaiset ovat siten demokraattisen päätöksenteon kohteita.) *Demos* on rajattu kollektiivinen toimija, jolla lähtökohtaisesti on tietty maantieteellinen sijainti planeetallamme. Poliitiikan filosofiassa poliittisia yhteisöjä on monia erilaisia, kuntia, osavaltiota, valtioiden liittoja ja kenties myös maailmanyhteisö. Merkittävin *demoksista* on kuitenkin ollut kansallisvaltio, sillä se päättää julkisen vallan organisaatioista ja valtion liittolaisuudesta.

Vakiintunut ja sellaisenaan hyväksytty käsitys kansallisvaltio-*demoksesta* on alkanut viime vuosina näyttää riittämättömältä monien silmissä. Ennen kaikkea lisääntyvä siirtolaisuus ja kansallisvaltioiden perinteinen monikulttuurisuus monimutkaistavat

vakiintunutta käsitystä *demoksesta*. ”Ihmiskunnan yhteiset huolenaiheet” kuten biodiversiteetin katoaminen ja ilmastonmuutos edellyttävät näkökulmaa, joka ylittää ongelmien kansallisen tarkastelun, muutokset vaikuttavat jokaiseen. Ihmisoikeusajattelun vahvistuminen ja terrorismi synnyttävät paineita ”kansainväliselle yhteisölle” toimia oikeiksi ja hyväksyttäväksi katsottujen asioiden puolesta ja rikkoa valtioiden koskemattomuutta. Kansainvälinen oikeus sekä globalisoituva yksityisoikeudellinen sääntely (kuten immateriaalioikeudet) ovat täydentyneet vuosi vuodelta: päätöksiä tehdään, sopimuksia hyväksytään, ohjelmia pannaan toimeen ja instituutioita synnytetään. Tämä kehityskulku vaatii monien mielestä globaalia (tai kosmopoliittista tai kansainvälistä) demokratiaa, mikä puolestaan edellyttää globaalia *demosta*.

Voiko *demos* olla globaali? Tämä kysymys on tehnyt *demoksen* koostumusta koskevasta peruskysymyksestä entistä ajankohtaisemman myös valtaviiran politiikan teoriassa. Robert Dahlin vuonna 1970 tekemän havainnon mukaan se, ”miten päättää ketkä legitimitä muodostavat ’kansan’ ja [ketkä] siten ovat oikeutettuja hallitsemaan itseään [...] on ongelma, joka on lähes tyystin kaikkien suurten demokratiasta kirjoittaneiden politiikan filosofien laiminlyömä” (lain. Goodin 2007, 41). Dahl on myöhemmin kutsunut ongelmaa inklusion eli sisällyttämisen ongelmaksi (Dahl 1991, 119). Hänen mukaansa on erityisen tärkeää, että poliittisen yhteisön ”toimintapiiri (*domain*) – henkilöt, joista yksikkö muodostuu – on selvästi rajattu” (mt., 207). David Miller (2009, 201) puolestaan kutsuu kysymystä, keitä pitäisi sisällyttää *demokseen* ja ketkä voidaan jättää sen ulkopuolelle, ”demokratian rajausongelmaksi” (*boundary problem*). Tämä nimitys on Robert Goodinin (2007) mukaan liian maantieteellinen, ja hän nimittää ongelmaa *demoksen* kokoonpano-ongelmaksi (*problem of constituting the demos*). Useimmissa *demosta* koskevissa analyyseissä ei ole rajauttu pelkästään koostumuksen ongelmaan, vaan rinnalla kulkee kysymys *demoksen* toimivuudesta ja tehokkuudesta. Christian List ja Mathias Koenig-Archbugi (2010, 79–80) ovat erottaneet kaksi lähestymistapaa, joista toinen painottaa *demoksen* kompositiota (*composition*) ja toinen *demoksen* suoriutumista (*performance*). Esimerkiksi vaikka globaali *demos* olisi periaatteessa hyväksyttävissä, moni epäilee sen toimivuutta aivan kuten kansallismieliset monissa Euroopan unionin jäsenmaissa epäilevät

valtioliiton ja etenkin mahdollisen liittovaltion toimivuutta. Niinpä keskusteluun *demoksen* jäsenyydestä liittyy aina selkeän normatiivinen ulottuvuus, joka ei liity pelkästään *demoksen* jäsenten ominaisuuksia vaan järjestelmän luonteeseen ja demokraatiakäsitykseen. Globaaleissa kysymyksissä on (nykytilanteessa) mahdotonta todentaa, mikä enemmistön tahto on. Tämän vuoksi on helpompi kiinnittää huomio prosesseihin, jotka tuottavat kaikkia valtioita ja yksilöitä koskevaa sääntelyä, ja hahmottaa niissä demokratiavaje sekä ryhtyä toimiin vajeen paikkaamiseksi.

Samanaikaisesti globalisaation synnyttämän *demos*-keskustelun kanssa ympäristö- ja eläinpoliittisessa keskustelussa on arvioitu perinteistä käsitystä, jonka mukaan *demos* koostuu pelkästään nykyään elävistä ihmisistä. Terence Ball (2005, 135) on luonnehtinut tätä keskustelua nykydemokratian suurimmaksi haastajaksi. Keskustelu *demoksen* laajentamisesta on edennyt monia eri käsitteellisiä reittejä, joista ehkä merkittävin on koskenut oikeudenmukaisuuden käsitettä. Oikeudenmukaisuus on yhteiskunnallisten rakenteiden ja instituutioiden piirre, joka liittyy hyödykkeiden ja taakkojen jakamiseen yhteiskunnassa. Perinteisen näkemyksen mukaan oikeudenmukaisuus koskee vain ihmisten välisiä suhteita (esim. Hume 1990, 190 (III.I.152); Barry 1999, 95); monet ympäristö- ja eläinpoliittiset kiistäneet näkemykset, ja pitävät puhetta eläinten epäoikeudenmukaisesta kohtelusta täysin mielekkäänä (esim. Regan 1988; Singer 1991; VanDeVeer 1997; Wissenburg 1993).

Toinen keskeinen käsite on kansalaisuus, joka on useimmissa tapauksissa poliittisen yhteisön jäsenyyden ja siten myös keskeisten poliittisten oikeuksien omistamisen välttämättömänä ehtona. (Siten kansalaisuuden käsite liittyy likeisesti oikeudenmukaisuuden käsitteeseen.) Pisimmälle tämä lähestymistapa on viety Sue Donaldsonin ja Will Kymlickan teoksessa *Zoopolis. A Political Theory of Animal Rights* (2011). Heidän mukaansa eläimet voidaan jakaa kolmeen yleiseen luokkaan sen mukaan, mikä on niiden suhde poliittisiin instituutioihin. Nämä luokat ovat kansalaiset (*citizen*), oleskeluluvalliset ja liminaaliset (*denizens, liminal*) eläimet sekä erämaisissä elävät itsenäiset ja suvereenit, ”ulkomaalaiset” eläimet (*aliens, foreigners*), jotka voivat ”pelätä” ihmisten tekemiä interventioita ja kolonisaatiota (mt., 14). Kansalaisia ovat domestikoidut eläimet, sillä ne muodostavat sellaisia suhteita ihmisten kanssa, jois-

sa ne voivat ilmaista omaa hyvänsä, voivat toimia yhteistyössä ja osallistua ihmisyhteisöjen elämään (mt., 105). Oleskeluluvallisia eli liminaalisia eläimiä ovat ihmisasumusten keskellä elävät luonnonvaraiset eläimet kuten rusakot, rotat, hiiret, ketut ja kyyhyt (mt., 63). Huomio tässä yhteydessä kohdistuu eläimiin, joilla on kansalaisuus. Tavallisesti ajatellaan, että kansalaisuuden mukana tulevat osallistumisoikeudet *demoksen* toimintaan. Jos eläimillä ei ole mahdollisuuksia osallistua *demoksen* toimintaan ja päätöksentekoon edes täysi-ikäisinä, voi kysyä, missä merkityksessä kansalaisuuden käsitettä tällöin käytetään ja minkälaisia demokraattisen yhteiskunnan jäseniä ne lopulta ovat. Tätä kysymystä demokraattikäsitteen ja *demoksen* koostumuksen välisestä suhteesta analysoidaan tarkemmin artikkelin kahdessa viimeisessä luvussa.

Demokset ovat ulossulkevia ja ei-universalistisia lukuun ottamatta sitä ajatusta, että maailmanyhteisö muodostaa *demoksen*. Tämän *demoksen* jäseninä ovat kaikki ihmiset, sikäli ja mikäli tällainen *demos* on olemassa – asiasta on ristiin meneviä näkemyksiä. Koska ihmiset jakautuvat moniin eri ryhmiin jo pelkästään kielen perusteella, ihmiskunta ei näyttäisi muodostavan ainakaan kovin vahvaa monikanallista *demosta*. Jos ihmiskunta ei muodosta *demosta*, onko yhtään mielekkäämpää ajatella, että spatiaalisesti toisiansa liki olevista olennoista muodostuu pienempiä yhteisöjä, joita voitaisiin kutsua *monilajisiksi demoksiksi*? Tämä on vaikeampi kysymys kuin miltä se ensisilmäyksellä vaikuttaa. Sen analysoimiseksi erotan kolme eri lähestymistapaa: Ensiksi voidaan katsoa, että eläimet eivät voi olla *demoksen* jäseniä vaan ainoastaan asioina *demoksen* agendalla. Toiseksi voidaan katsoa, että ei-inhimilliset eläimet ovat *demoksen* täysivaltaisia jäseniä, eräänlaisia ”kansatekijöitä” (*coauthors*, Beerbohm 2012, 44). Kolmas käsitys on näiden välissä, ja sen mukaan eläimet eivät itse ole *demoksen* jäseniä, vaan ne ja niiden edut ovat edustettuina ja valvottuina, ja edustajana toimii ihminen. Seuraavaksi tarkastellaan näitä käsityksiä yksityiskohtaisemmin.

Eläimet demoksen asioina

Alasdair Cochranen teoksen *An Introduction to Animals and Political Theory* (2010) ensimmäinen lause kuuluu: ”Tämä kirja tarkastelee kysymystä, miten poliittisten yhteisöjen pitää hallita suhteitaan ei-

inhimillisiin eläimiin.” Cochranen tehtävänasettelu herättää monia kysymyksiä. Ensimmäinen liittyy lauseen normatiiviseen muotoiluun. Poliittisilla yhteisöillä eli *demoksilla* oletetaan olevan jokin ohjeistus siihen, miten yhteisö hallitsee omaa suhdettaan eläimiin.

(1) poliittinen yhteisö → eläimet

Cochrane korostaa, että hän tutkii eläinasiaa nimenomaan politiikan teorian näkökulmasta, jolloin painopiste on siinä, miten poliittiset yhteisöt hallitsevat itseään, ei siinä, millaisia käsityksiä yksilöillä pitää olla ja miten heidän pitää elää elämäänsä (Cochrane 2010, 3). Cochranen näyttäisi katsovan, että poliittisten yhteisön toiminta on moraalisesti arvioitavissa samalla tavalla kuin luonnollisten yksilöiden toiminta.

Vaikka Cochranen ei edellisessä lainauksessa suoraan ilmaise sitä, hän hieman myöhemmin korostaa, että poliittinen yhteisö koostuu jäsenistä ja poliittinen yhteisö hallitsee omia jäseniään ja niiden suhteita eläimiin (mt., 3). Näin voidaan muodostaa standardinäkemys hallintasuhteesta:

(2) poliittinen yhteisö → poliittisen yhteisön jäsenet → eläimet

Poliittinen yhteisö hallitsee jäseniään laeilla ja asetuksilla, joiden noudattamista valvotaan ja joiden rikkomisesta rangaistaan. Esimerkiksi Suomessa oleva henkilö ei saa pahoinpidellä koiraa, sillä voimassa oleva laki kieltää tällaisen toiminnan. Toisissa poliittisissa yhteisöissä tällaista kieltoa ei välttämättä ole, jos koira nähdään ennen kaikkea vapaasti hyödynnettävänä omaisuutena.

Seuraava kysymys koskee sitä, mikä hallitsee poliittista yhteisöä. Mallissa (2) yhteisön jäsenet ovat alamaisia, kun taas demokraattisessa yhteiskunnassa poliittisen yhteisön täysivaltainen jäsenyys tarkoittaa jaettua tekijyyttä eli yhtäläistä osallistumisoikeutta päätöksentekoon (Beerbohm 2012, 44–50; Dahl 1991, 97; Goodin 1996, 837; Lagerspetz 2004, 44). Siten jäsenillä pitää olla vaikutusmahdollisuus omaan poliittiseen yhteisöön ja sen eläinpoliittisiin linjoihin, joten kaaviota on täydennettävä esimerkiksi tällä tavalla:

(3) poliittinen yhteisö ↔ poliittisen yhteisön jäsenet → eläimet

Tällöin poliittisen yhteisön harjoittama hallinta kohdistuu poliittisen yhteisön jäseniin, jotka ovat kollektiivisesti päättäneet hallinnan sisällöistä ja muodoista: poliittisen yhteisön jäsenet hallitsevat itse itseään yhteisön hallinta- ja päätöksentekovälineiden avulla. Malli (3) on inhimillisen demokratian malli, jossa eläinten asema suhteessa poliittiseen yhteisöön ja osin myös sen jäseniin määräytyy poliittisessa yhteisössä muodostetun yhteisen näkemyksen pohjalta. Yhteisön omaksuma kanta ei välttämättä määrää sitä, millainen yksilöllinen suhde yhteisön jäsenillä on eläimiin, vaan nämä voivat päättää siitä itsenäisesti poliittisen yhteisön sallimien rajojen sisällä.

Inhimillisen demokratian mallissa eläinten asema suhteessa poliittiseen yhteisöön perustuu yksin poliittisen yhteisön jäsenten kannanottoihin, eikä mihinkään muuhun. Vuorovaikutuksen olettaminen poliittisen yhteisön ja sen jäsenten välillä tuo esille sen, että poliittisen yhteisön jäsenyys eli kansalaisuus on moraalisesti merkityksellinen ominaisuus, jota ei yleisellä tasolla voida riistää poliittisella päätöksellä.

Eläinten kohtelu on yksi momentti *demoksen* asiallistalla, sillä yhteisöllä on väistämättä jonkinlainen suhde eläimiin. Tämä kysymys herättää pohdinnan siitä, millaisten tekijöiden ja ominaisuuksien perusteella tämä suhde tulee rakentaa. Ovatko relevantit ominaisuudet pelkästään ihmisten ominaisuuksia, vai onko myös eläinten ominaisuuksilla merkitystä? On hyvin vaikea perustella käsitystä, jonka mukaan suhteen tulee määräytyä yksin ihmisten ominaisuuksien (mukaan lukien ihmisten tahto) perusteella.

Käsitykset eläinten ominaisuuksista vaikuttavat siihen, miten ne sijoittuvat yhteisön normatiiviseen sääntelykehikkoon. Nämä ominaisuudet voivat esimerkiksi estää joidenkin lakiehdotusten hyväksynnän (villieläinten tarhaaminen on kielletty, koska villieläimet kärsivät tarhoissa) tai johtaa joihinkin velvollisuuksiin (omistajien pitää huolehtia omistamistaan eläimistä) tai tehdä eläimistä lain edessä vastuullisia (keskiaikaiset eläinoikeudenkäynnit). Puhuttaessa inhimillisen demokratian mallissa ihmisten preferenssit määrittävät sinällään poliittisen yhteisön toiminnan, mutta ihmisten preferensseistä riippumattomat eläinten ominaisuudet tai muut arvot (esimerkiksi eläinten kiduttaminen rapauttaa henkilön moraalista luonnetta [ks. Oksanen 2012, 177–184]) asettavat rajoituksia sille, millaisten inhimillisten preferenssien on lupa vaikuttaa päätöksente-

koon. Jotkut ihmisten preferenssit ovat moraalisesti vääriä, ja poliittinen yhteisö tunnustaa tämän, jolloin niiden toteuttamista ei poliittinen yhteisö hyväksy ja jolloin on luovuttu inhimillisen demokratian puhtaasta mallista. Tilalle tulee rajoitetun inhimillisen demokratian malli, joka voidaan muotoilla seuraavasti:

(4) eläimet → poliittisen yhteisön jäsenet ↔ poliittinen yhteisö

Tässä mallissa eläimet ovat poliittisen yhteisön ulkopuolella samalla tavalla kuin lapset: yhteisön äänivaltaiset jäsenet eivät voi mitä tahansa lasten tai eläinten kohtelun muotoa hyväksyä moraalisisista syistä, vaikka niin lapset kuin eläimetkin ovat jonkin kansalaisen tai joidenkin kansalaisten hallitsevia – eläimet omaisuutena, lapset holhouksessa.

Robert Garner (2010, 30) on esittänyt, että eläinten intressien vakavan ja kattavan huomioon ottamisen sisällyttäminen liberaalis-demokraattisen yhteiskunnan lainsäädäntöön ja käytäntöihin ei tuhoa yhteiskunnan perusideologiaa vaan ainoastaan laajentaa sen ”käsitteellisiä järjestelyjä” (*the conceptual arrangements*). Siten liberaalis-demokraattinen yhteiskunta voi tunnustaa eläimille vahvan suojan rikkomatta omia ideologisia lähtökohtiaan. Esimerkiksi alussa mainittu tavoite turkistarhauksen kieltämiseksi lailla ei riko liberaalis-demokraattisen yhteiskunnan periaatteita, koska julmuutta ei voida hyväksyä (Oksanen 2001). Roger Scruton (2000, 135) on ainakin *osin* päinvastaista mieltä: hänen mukaansa lain on pysyttävä puolueettomana, jos ihmisillä on syvästi vastakkaisia näkemyksiä eläinten oikeasta kohtelusta, koska tällöin lailla puututtaisiin sietämättömällä tavalla kansalaisten vapauksiin.

Kun tämän mahdollisuus – laillisen sääntelyn rajojen eksplikoinnin avulla – on todettu, voidaan esittää jatkokysymys: pitääkö eläimille antaa vahva suoja ihmisiä vastaan? Näkemykset ovat tietysti vastakkaisia: Singerin, Reganin ja monien muiden mielestä eläinten käyttöä pitää rajoittaa radikaalisti, toiset kiistävät eläinten hyväksikäyttämisen rajoitukset. Vallitsevan katsantokannan mukaan eläinten hyvinvoinnilla on merkitystä, joten kipua ja kärsimystä pyritään välttämään ja lievittämään, mutta eläinten hyväksikäytöstä ei tarvitse tyystin luopua. Esimerkiksi Scruton ei vie liberaalin puolueettomuuden idean puolustusta aivan loppuun asti vaan väittää, että tarkoituksellinen julmuus voidaan kieltää,

koska se ”myrkyttää katsojansa sielun” ja muodostaa vaaratekijän hänen moraaliseen eheydelleen. Tällaisina toimintoina Scruton mainitsee koirataistelut ja karhujen rääkkääminen (*bear-baiting*). Sen sijaan rituaaliteurastuksissa ja metsästyksessä kärsimyksen tuottaminen ei ole itsetarkoituksellista, ja siten niitä tulee suvaita. (Scruton 2000, 135–138.)

Lakiin perustuva säätely on vain yksi mahdollinen tapa vaikuttaa eläinten kohteluun. Sille vaihtoehtoinen tapa on nojata markkinamekanismiin ja jättää eläimet tietoisesti *demoksen* päätöksenteon ulkopuolella. Markkina-ajattelussa kuluttajille kerrotaan ymmärrettävästi, miten eläimiä kohdellaan tuotantoprosessin eri vaiheessa, jolloin kuluttajat ohjaavat tuotantoa ja eläinten kohtelua kysynnän kautta tuottajalle siirtyvällä informaatiolla. Tällöin poliittinen yhteisö ei ota sisällöllistä kantaa vaan antaa kuluttajien määrätä kohtelusta kulutus päätösten välityksellä. Tällaisessa kuluttamiseen perustavassa politiikassa on kuitenkin ongelmansa, joista keskeisin koskee sertifiointin ja tuotemerkintöjen luotettavuutta. Tätä artikkelia on kirjoitettu helmikuussa 2013 lainheittävän einesskandaalin aikana. Skandaali syntyi, kun valmislasagnesta, jossa piti olla naudanlihaa, löytyi hevosenlihaa. Näitä skandaaleja tapahtuu aika ajoin eri puolilla maailmaa, ja ne herättävät epäilyksen siitä, vaikuttaako kuluttajien kysynnän kautta tapahtuva tahdonilmaisu eläinten todelliseen kohteluun. Toinen ongelma koskee markkinamenetelmän rajoja. Suurin osa eläinlajeista on markkinoiden ulkopuolella, jolloin kysyntä ei voi vaikuttaa niiden kohteluun ja poliittinen yhteisö joutuu joka tapauksessa tekemään päätöksiä. (Asiasta tarkemmin ks. Oksanen 2001.)

Eläimet demoksen jäseninä

Cochrane rajaa mainitulla tehtävänasettelulla eläimet *demoksen* asiakysymyksiksi. Voidaanko eläimiä pitää *demoksen* ”kanssatekijöinä” ihmisten rinnalla? Entä onko mielekästä puhua eläin- tai luontokeskeisestä demokratiasta? Tai monilajisesta demokratiasta? Tai zookratiasta tai ”biokratiasta” (Ball 2006)? Inhimillisen demokratian malleissa aikuisilla ihmisyyksillä on ääni, jota he voivat käyttää erilaisissa oman poliittisen yhteisönsä vaaleissa ja jonka avulla he tulevat kuulluiksi. Eläinten oikeuksien puolustaja voi katsoa, että tämä rajoite tekee nykyisestä demokraattisesta päätöksenteosta yksipuolisen, koska

siinä ei kuulla eläinten ääniä täysipainoisesti ja kaikessa moninaisuudessaan. Inhimilliselle demokralle vaihtoehtoinen normatiivinen malli on kääntää valtasuhteet pääläelleen:

(5) eläimet → poliittisen yhteisön jäsenet ↔ poliittinen yhteisö

Vaihtoehtoisesti voitaisiin eläimet sijoittaa ihmisten rinnalle:

(6) poliittisen yhteisön jäsenet (ihmiset, eläimet) ↔ poliittinen yhteisö

Malli (6) ei enää esitä eläimiä koskevaa päätöksentekoa pelkästään omana asialuokkana, vaan eläimet ovat säätämässä itseään ja ihmisiä koskevia lakeja. Miten voidaan päättää tai tietää, että eläimet ovat *demoksen* jäseniä?

Ensiksi voitaisiin väittää, että mallit (5) ja (6) ovat luonnonoikeudellisia malleja, joissa eläinten asema moraalisisessa järjestyksessä on riippumaton poliittisten yhteisön jäsenistä ja heidän tekemistään jäsenehtoja koskevista päätöksistä (vrt. Regan 1988, 168, 268). Demokraattisen järjestelmän moraalisen perustan muodostaa ajatus, että keskeisten demokraattisten toimijoiden asema ei ole demokraattisesti määräytynyt vaan on siitä riippumatonta. Sillä demokratia ei ole olemassa pelkästään prosessina ja sen tuotoksina, vaan demokraattinen prosessi vaatii toimijoita, joiden asema on riittävän suojattu – moraalisesti ja oikeudellisesti – tämän prosessin toteuttamiseen aina uudestaan ja uudestaan ja jotka eivät voi luopua näistä demokraattisen päätöksenteon oikeuksistaan ja velvoitteistaan. Demokraattiset osallistumisoikeudet ovat kenties myös velvollisuuksia näiden oikeuksien käyttämiseen. Näille toimijoille demokraattinen prosessi on merkityksellinen.

Ongelman demokratian ja eläinten oikeuksien suhteesta voi muotoilla myös toisella tavalla. Reganin ja Singerin – monien muiden ohella – keskeisenä pyrkimyksenä on ollut *moraalisen* yhteisön rakentaminen. Moraalinen yhteisöön kuuluminen muodostaa perustan sille, miten oliota voidaan kohdella: yhteisön jäseniä tulee kohdella hyväntahtoisesti, yhteisöön kuulumattomia eivät välittömästi koske samat säännöt. Esimerkiksi kivet eivät kuulu moraaliyhteisöön, eikä kivien hyväntahtoisesta kohtelusta ole mielekästä puhua (moraalisyhteisöstä tarkemmin Oksanen 2012). Regan korostaa, että moraalisen

yhteisön idea ja sen jäsenyys ovat sekä ajallisesti että paikallisesti yleispäteviä. Tämä tarkoittaa, että jos moraalisen yhteisön jäsenyysehdot täyttyvät, olio kuuluu siihen, ja jos ehdot eivät täyty, olio ei kuulu siihen (Regan 1988, 152, 267). Ajattelutapa on kategorinen – välimuotoja ei ole –, tasa-arvoinen ja universalistinen. Universalismi ei ole sidoksissa biologiin luokituksiin: esimerkiksi Immanuel Kantin mukaan jos muilla planeetoilla on rationaalisia olentoja, ne ovat moraalisesti merkityksellisiä rationaalisuutensa ansiosta (ks. Dean 2006, 4–5, 17, 193). *Poliittiset* yhteisöt useimpien teorioiden mukaan ovat sen sijaan ajallis-paikallisia järjestelmiä. Lakien säätämiseen osallistuminen demokraattisessa yhteiskunnassa edellyttää poliittisen yhteisön täyttä jäsenyyttä, ja poliittinen yhteisö on jotakin, joka on konkreettisesti olemassa sosiaalisessa todellisuudessa ja jonka jäsenet pystyvät kommunikoidaan keskenään joko yhteisellä kielellä tai muilla järjestelyillä. Siten *demoksia* on useita ja ne elävät ajassa, kun taas moraalinen yhteisö on pysyvä ja kenties ainoa laatuun. Donaldson ja Kymlicka (2011, 13) toteavat: ”Lyhyesti sanottuna kansalaisuus tuottaa erityisiä oikeuksia ja velvollisuuksia yli yleismaailmallisten ihmisoikeuksien, jotka kuuluvat kaikille henkilöille ulkomaalaiset mukaan luettuina.”

Moraalinen yhteisö ja poliittinen yhteisö eivät siten välttämättä ole samoja asioita, ja niiden jäsenyys tuottaa erilaisia oikeuksia, velvollisuuksia ja vastuita. Joissakin ideologioissa moraalisen ja poliittisen yhteisön rajat voivat ensi silmäyksellä vaikuttaa päällekkäisiltä ja jäsenet samoilta. Esimerkiksi ultranationalisti/šovinisti välittää ensisijaisesti tai jopa pelkästään oman poliittisen yhteisönsä jäsenistä; kosmopoliitille kaikki inhimilliset olennot ovat tärkeitä niiden provinsiaalisista ominaisuuksista riippumatta ja maailmanyhteisön toimintaa pitäisi hallita demokraattisesti kunkin jäsenen äänen ollessa yhtäläinen. Mutta niin ultranationalisti kuin kosmopoliitti todennäköisesti katsovat, että esimerkiksi alaikäiset lapset heitä suojaavista oikeuksistaan huolimatta eivät ole *demoksen* jäseniä vaan pikemminkin asioita.

Rajattu käsitys *demoksesta* voi olla perustaltaan yleispätevä, sillä poliittisten yhteisön jäsenyys on moraalinen välttämättömyys, jos olemukselliset jäsenehdot täyttyvät. Jos olentoa ei hyväksytä jäseneksi jäsenehtojen täytyessä, sitä kohdellaan syrjivästi ja epäoikeudenmukaisesti. Kansallisvaltioiden suvereniteettiin kuuluu sen päättäminen, ketkä ovat yh-

teisön jäseniä, ja ne voivat myöntää jäsenyyksiä, mutta jäsenyyden epäminen on moraalisesti sensitiivinen asia monista eri syistä. Ensiksi voidaan ajatella, että jokaisella ihmisellä on oikeus olla ainakin yhden maan kansalainen, ja ainoan kansalaisuuden kiistäminen voi viedä henkilön limbukseen. Toiseksi jos *demoksen* jäsenyyttä on nykyajattelun kannalta rajattu liikaa ja äänioikeus eväty esimerkiksi etnisyyden, sukupuolen, uskonnon tai varallisuuden perusteella, rajaus on epäoikeudenmukainen. On selvää, että kansakunnilla voi olla jonkin verran eri näkemyksiä äänestys- ja vaalikelpoisuuden ehtojen määrittelyssä ilman, että poikkeamat herättäisivät epäilyksen järjestelmän demokraattisuudesta: nämä kysymykset koskevat ikärajoja sekä vankien ja sotilaiden asemaa sekä äänestysrekisteröitymisen tuomia yhteiskunnallisia velvoitteita. (Vrt. Miller 2009, 203.) Robert Dahlin mukaan *demoksen* komposition on kuitenkin lähtökohdiltaan oltava tasa-arvoinen. Hän mainitsee esimerkkinä epädemokraattisesta demokratiasta Yhdysvaltojen eteläiset osavaltiot, joissa pitkälle 1900-luvulle afrikkalaisperäisiltä kansalaisilta puuttuivat perusoikeudet: nämä osavaltiot olivat ”epädemokraattisia suhteessa mustaan väestöön”. (Dahl 1991, 121.) Samalla tavalla eläinten oikeuksien puolustajat voivat väittää, että nykyiset lait ovat epädemokraattisia suhteessa eläimiin.

Jos *demos* on rajattu yhteisö, pitää päättää, miten se rajataan, tai tietää, millainen rajaus on moraalisesti pätevä. David Miller (2009, 204) katsoo, että kompositio-kysymystä ei voi ratkaista vetoamalla siihen, että *demos* on muodostunut tietyn demokraattisen prosessin tuloksena, vaan se tulee ratkaista vetoamalla demokratian teoreettisiin lähtökohtiin, sen filosofisiin perusarvoihin, erityisesti tasa-arvoon. Miller viittaa Dahliin, joka on esittänyt, että ”emme voi ratkaista demokraattisten yksiköiden alan ja toimintapiirin ongelmaa demokratian teorian sisältä käsin” (lain. Miller 2009, 202). Lainauksen jälkeen Miller toteaa, että Dahl kuitenkin esittää kriteerejä sille, onko jonkin demokraattisen yksikön toimintapiirin sulkeminen ollut oikeutettua vai ei. Yhdeksi keskeisimmistä kysymyksistä tällöin muodostuu, onko tasa-arvon periaatteen mukaista jättää eläimet (ja muut oliot, joilla on intressejä) *demoksen* ulkopuolelle, vaille ääntä *demoksesta*.

Demoksen komposition ongelma on demokraattisen päätöksenteon kannalta ilkeä ongelma, sillä se ei ole ratkaistavissa yksinomaan valinnalla ja päättämällä, vaan ratkaisu vaatii filosofista analyysiä.

Tästä myös seuraa, että kysymys eläinetiikan demokratiavajeesta osin katoaa: olennaisesti periaatteellista kiistaa ei näyttäisi voitavan ratkaista, eikä sitä pitäisi ratkaista yksin demokraattisin menetelmin. Kysymys siitä, mikä on poliittisen yhteisön ja eläinten välinen suhde, on ratkaistava muulla tavoin, kuten käsiteanalyysin, argumentaatioanalyysin tai moraalifilosofisen tutkimuksen avulla. Ja tätä ”demokraattista alustystä” tekevät niin eläinetiikat kuin politiikan teoreetikot. On syytä painottaa, että merkittävä osa eläimiä koskevaa teoreettista tutkimusta kohdistuu eläinten kognitiivisten kykyjen analysointiin, ja tämä tutkimus toimii siten yhtenä eläinpolitiikan rakennusaineistona (ks. erityisesti Wisen [2000] argumentaatio eläinten juridisten oikeuksien puolesta). Vastaavasti esimerkiksi Dahl (1991, 97) korostaa autonomiaa sen ehtona, että olento on pätevä (*qualified*) osallistumaan *demosta* koskevaan päätöksentekoon. Tämä sulkee esimerkiksi alaikäiset päätöksenteon ulkopuolelle, koska heidän ei katsota olevan kypsiä itsensä ja välillisesti myös muiden hallintaan. Jos autonomia on demokraattisen äänen omistamisen ehtona, mitä tulee ajatella ei-inhimillisten olentojen autonomiasta? Ja yleisemminkin: pitääkö autonomian merkityksestä äänestää, vai löytyykö sen merkitys filosofisella käsiteanalyysillä yhdistettynä empiriiseen eläintutkimukseen? Ehkä komposition ongelma on eräänlainen demokratian *catch 22* -ongelma.

Monilajisen *demoksen* malleja on ainakin kaksi: kanssakäymisen malli ja vaikutusmalli. Kanssakäymisen mallissa monilajinen *demos* tarkoittaa, että ihmisten lisäksi myös joillakin muilla lajeja tai niitä edustavilla yksilöillä olisi oikeus vaikuttaa poliittisten päätösten tekemiseen samassa *demoksessa*. On kuitenkin hyvin vaikeaa kuvitella, miten ei-inhimilliset eläimet ovat mukana demokraattisissa prosesseissa. Voivatko eläimet äänestämällä osallistua? Entä voivatko eläimet esittää näkökulmia ja puolustaa etujaan julkisessa keskustelussa tai/ja oikeuden edessä? Näihin kysymyksiin on helppo antaa kielteinen vastaus ja päättää keskustelu toteamalla, että eläimet ovat *demoksessa* vain asioita. (Ilmeisesti tämän vuoksi Regan katsoo äänioikeuden olevan hankittu oikeus, eikä hän eettisesti arvioi sen epäämisen perusteita.) Katsotaan kysymystä pintaa syvemmälle. Ajatellaan vaikka Aristotelesta ja hänen ideaansa ihmisestä poliittisena eläimenä, *zoon politikonina*, ja hollantilais-syntyisen Frans de Waalin ja muiden kädellistukijoiden havaintoja simpanssien ja bonobojen ryh-

mädynamiikasta, jossa on ihmishavainnoija voi nähdä monia samoja piirteitä kuin inhimillisten ryhmien dynamiikassa: yhteistoimintaa ja kommunikaatiota, juonitteluja ja taistelua vallasta, sovinnontekoa ja anteeksiantoa. Ihminen on yhteisöinä elävä eläin, ja yhteisön jäsenten yhteisiä asioita koskevat suhteet ovat poliittisia; simpanssit ovat kuin yhteisöissä eläviä ihmisiä, ja myös simpanssien keskinäiset suhteet ovat poliittisia. Miten pitkälle tämän rinnastuksen voi viedä, ja onko sillä lopultakaan merkitystä, kun arvioidaan poliittisen yhteisöjen suhteita eläimiin? Aristotelelle vain ihminen on poliittinen eläin, sillä politiikka edellyttää järkeä ja kielellisiä kommunikaatiokykyjä. De Waal sen sijaan antoi tunnetun kirjansa nimeksi *Chimpanzee Politics*, ja siitä tuli suosittu myös (ihmis)politiikkojen keskuudessa (ks. Wise 2000, 163). Yhteistä Aristotelelle ja de Waalille on se, että kummankin käsitys *demoksesta* on lopulta yksilajinen; on olemassa ihmispolitiikka ja simpanssipolitiikka, ja ne pysyvät lajirajojen sisällä.⁶

Monilajinen *demos* näyttää siten mahdottomuudelta: simpanssien *demoksessa* voi olla ihmisiä koskevia asioita ja ihmisten *demoksessa* simpansseja koskevia asioita, mutta ihmisten ja simpanssien *demokset* toimivat erillisinä. Tämän toteaa myös John Dryzek (2002, 145): vaikka ”kädellisten ja muiden eläinten joukosta voidaan löytää näennäispolitiikkaa, tällaiseen politiikkaan eivät ihmiset voi osallistua aivan kuten eläimet eivät voi osallistua meidän politiikkaamme”. Jotakin laajennusta Dryzek kuitenkin haluaa tavanomaiseen *demos*-käsitykseen, sillä hänen deliberatiivisen demokratian teoriassaan korostetaan keskustelua demokraattisen päätöksenteon menetelmän ja ulotetaan toimijuus luontoon. Luonto ei Dryzeikin mukaan ole ”passiivinen, inertinen ja muovautuva” vaan ”todella elävä ja merkitysten kyllästävä”. Toimijuus voi siis olla myös itsetietoisuutta ja subjektiivisuutta vailla olevilla olioilla. Luonnon toimijuuden tunnustaminen voi taata luontokohteiden ja ekologisten prosessien kunnioituksen, jolloin luontoa kuunneltaisiin ja kunnioitettaisiin samantapaisella vakavuudella kuin ihmisiä kuunnellaan ja kunnioitetaan. Luonnon kanssa tapahtuva kommunikaatio ei ole sanallista vaan ei-verbaalista kuten ruumiin kieltä, kasvojen ilmeitä, kemiallisia signaaleja ja niin edelleen. (Dryzek 2002, 148–149.)

Dryzeikin ajattelu vie vaikutusmallin suuntaan. Vaikutusmallia ympäristöpolitiikassa on kehitellyt Robyn Eckersley, joka on kiinnostunut laajemmin

ekologisen demokratian ideasta. Sen perusidea on seuraava: ”kaikilla niillä, joille riski on potentiaalisti haitallinen, pitää olla mielekäs mahdollisuus osallistua tai muulla tavoin olla edustettuna niiden toimintaohjelmien valmistelussa ja päätöksenteossa, jotka voivat synnyttää sellaisia riskejä” (Eckersley 2000, 118). Hän kutsuu tätä mallia ”vaikutettujen demokratiaksi” (*democracy-of-the-affected*) (mt., 119). ”Vaikutettujen” joukko ei rajaudu nykyään eläviin aikuisiin ihmisiin, vaan myös muiden lajien edustajia voidaan vahingoittaa, ja niillä voi olla sama kohdalo kuin meillä itsellämme. Toisin sanoen muut eläinlajit kuuluvat Eckersleyn esittämään *demokseen*. Eckersleyn idea ei ole niin vieras valtavirran politiikan teorialle kuin miltä se saattaa vaikuttaa. Esimerkiksi Dahl on todennut, että ”jokaisella, jota hallituksen päätökset koskevat, pitää olla oikeus osallistua tähän hallitukseen” (lain. Miller 2009, 214). Lisäksi Dahl katsoo, että osallistumista pitäisi rajata kompetenssin perusteella, jolloin ne kompetentit henkilöt, joihin politiikka vaikuttaa, voivat osallistua päätöksentekoon. David Milleriä tämä määrittely ei vakuuta, ja hän nostaa esille eräitä ongelmia – nämä ongelmat koskevat epäilemättä myös Eckersleyn mallia. Ensiksi järjestely laventaa *demosta* valtaisesti tehden mahdollisesti kaikki henkilöt sen jäseneksi. Eckersleylle ja Goodinille tämä ei ole ongelma, mutta Millerille on, koska hän epäilee sellaisen *demoksen* toimivuutta. Toiseksi vaikuttavuuden painottaminen voi sekoittaa sen, mitkä asiat kuuluvat julkisen päätöksenteon piiriin ja mitkä yksityisille ihmisille. Tällöin pitäisi etukäteen tietää, mitkä muihin vaikuttavat ratkaisut kuuluvat *demokselle* ja mitkä kansalaisille. Kolmas ongelma on se, että toimenpiteet vaikuttavat hyvin eri tavoin eri ihmisiin: jos jokin toimenpide vaikuttaa enemmän A:han enemmän kuin B:hen, onko A:n päätösvalta tällöin suurempi kuin B:n? Millerin neljäs ongelma liittyy siihen, että Dahl rajautuu hallituksen päätöksiin. Monet päätökset tehdään aivan muualla, emmekä silti aina vaadi, että niiden, joihin päätökset vaikuttavat, pitää olla mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin. (Miller 2009, 215–218.) Yhdessä nämä näkökohdat heikentävät *demoksen* koostumuksen vaikuttavuusargumenttia, jolloin ”vaikutettavuus” ei voi olla ainoa kriteeri *demoksen* jäsenyydelle.

Jos ei-inhimilliset eläimet luettaisiin ihmisten rinnalla *demoksen* jäseniksi ja eläisimme monilajisessa *demoksessa*, niin on kiinnostavaa pohtia, millaisia poliittisia päätöksiä sellainen *demos* voisi tuottaa.

Ihmisdemokratian kohdalla tätä kysymystä ei välttämättä esitetä, koska oletuksena on, että (ihmis)oikeudet ja demokratia kulkevat käsi kädessä, eikä niitä voi erottaa toisistaan. Niinpä jaettuna intuition on, että yksilön tunnustettu asema *demoksessa* toimii rajoitteena sille, miten muut *demoksen* jäsenet tätä yksilöä kohtelevat. Tämä intuitio kuitenkin näyttäisi johtavan ajatukseen, jonka mukaan myös eläinten keskinäisiä suhteita säätelee *demos*-jäsenyys. Toisin sanoen se johtaisi yleisesti ongelmallisena pidettyyn näkemykseen, jonka kannattamisesta eläinten oikeuksien puolustajia on perinteisesti syytetty. Siinä eläinten oikeuksien puolustajien pitäisi ryhtyä luonnon poliiseiksi ja puuttuu tilanteisiin, joissa eläimet eivät kunnioita toistensa oikeuksia ja tunnustettua kansalaisasemaa, mutta mahdollisuus halutaan tietysti poistaa (ks. Francione 2004, 132). Siten monilajisen *demoksen* jäsenten väliset suhteet olisivat varsin erilaiset kuin yksilajisessa *demoksessa*. Muita laajennetun *demoksen* synnyttämiä kysymyksiä ovat esimerkiksi: Lähtisivätkö eläimet puolustamaan omaa yksilön etuaan vai lajetuaan? Mitä yksilöllisyys tarkoittaisi eläinkunnan olennoista puhuttaessa? Pitäisikö vähälukuisten suurten nisäkkäiden ääntä painottaa suhteessa yksilömääräisesti suuriin lajeihin? Voitaisiko tehdä ”humanitaarisia” interventioita niihin maihin, joissa eläimiä järjestelmällisesti vainottaisiin? Tuotaisiko laajennettu monilajinen *demos* eläinystävällistä lainsäädäntöä? Nämä kysymykset ovat osin spekulatiivisia, ja niitä on vaikea tutkia järjestelmällisesti. Luultavasti monilajinen *demos* ei lopulta ole demokraattinen vaan jotakin aivan muuta.

Eläimet demoksen rajamailla: valtuutusmallit

Monilajinen demokratia, jossa eläimet olisivat kansatekijöitä, näyttää kohtaavan ylipääsemättömiä vaikeuksia. Siksi edellisessä jaksossa käsiteltyjen kansakäymisen ja vaikuttamisen mallien ei katsota johtavan *kirjaimellisesti* monilajiseen demokratiaan. Pikemminkin eläinten yhteiskunnallisen aseman vahventamista kannattavat esittävätkin mallia, jossa eläinten yhteiskunnallinen vahvistuu eläimiä edustavien ihmisten avulla. Goodin toteaa suoraviivaisesti: ”Tarvitaan todellakin sitä, että luonnon intressejä edustavat ne, joiden huomaan ne on uskottu. Emme kirjaimellisesti voi antaa äänioikeutta luonnolle ja antaa sen poliittisesti huolehtia omista intresseistään. Lintujen ja mehiläisten ja siirtokivien

suora demokratia ei yksinkertaisesti ole mahdollista.” (Goodin 1996, 841; ks. myös Eckersley 2000, 129–130.).

Puhevalta, edustaja, (oikeus)asiamies, valtuutettu, uskottu henkilö, äänestysavustaja ja asianajaja ovat esimerkkejä suomenkielisistä termeistä, jotka viittaavat siihen, että jokin toinen käyttää valtaa toisen puolesta tai valvoo toisen etua. Tällaisilla käsitteillä on vakiintunut merkitys eri instituutioissa ja eri tilanteissa edustettaessa sellaisia tahoja, joilla on todellisia intressejä, mutta jotka eivät itse kykene niitä puolustamaan tai tahtoansa ilmaisemaan. Nämä tahot voivat olla oikeastaan mitä vain: tavallisia kansalaisia erityisosaamista vaativissa tilanteissa, ihmisryhmiä tai juridisia henkilöitä tai yhteiskunnan ”äänettämiä” ja ”haavoittuvia” (lapset, vammaiset, sairaat) tai luonnon olioita ja järjestelmiä. Käytän näistä asetelmista nimitystä valtuutusmallit.

Valtuutusmallien perusideana on se, että kohdeta (henkilöä, eläintä, kasvia ym.) koskevassa päätöksenteossa jokin muu kuin kohde itse tietää enemmän kuin muut päätöksentekoon osallistuvat ihmiset siitä, mikä on kohteelle hyväksi, ja osaa tuoda tietonsa muita paremmin esille. Ideaalitapauksessa päätökseen osallistuva ei tiedä paremmin toisen hyvää kuin kohde itse, vaan tietää ainoastaan paremmin suhteessa muihin päättäjiin ja suhtautuu siihen näitä vakavammin. Valtuutusmalli ei siten välttämättä ole paternalistinen sanan siinä mielessä, että yksi tietää toista samanarvoista ja yhtä kyvykästä paremmin sen, mikä tälle on eduksi. Lisäksi valtuutettu on motivoitunut hankkimaan tietoa niiden hyvinvoinnista, joiden kyky ilmaista toiveita pitkälle tulevaisuuteen (tai tulevaisuudesta nykyhetkeen) on rajallinen tai olematon. Käytännössä valtuutettu on valtuutuksensa kohteen asiantuntija. Esimerkiksi turkistarhaaja ajattelee ensisijaisesti eläintä elinkeinon harjoittamisen näkökulmasta ja on kiinnostunut eläintensä hyvästä ennen kaikkea siltä kannalta, mitä laki määrää tai asiakkaat toivovat. Häntä ei voi pitää tarhaamiensa eläinten valtuutettuna vaan niiden omistajana ja tuottajana. Suhteessa ”päämieheen” valtuutettuna oleminen edellyttää pyyteettömyyttä, hyväntahtoisuutta sekä halua ja kykyä asettaa tämän asemaan.⁷

Valtuutusmallit voidaan jakaa kahteen ryhmään: poliittinen edustaminen ja oikeudellishallinnollinen edustaminen. Ne eivät ole toisilleen vastakkaisia vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä (vrt. Whiteside 2013, 346–347).

Poliittinen edustaminen: ääni poliittisessa päätöksenteossa

Suomalaisessa politiikassa on edustajia eduskunnassa ja valtuutettuja kunnanvaltuustoissa. Usein näiden vaaleissa valittujen henkilöiden ajatellaan edustavan jotakin tiettyä ihmisryhmää tai toimivan heidän äänitorvena, vaikka äänisalaisuuden ollessa voimassa valituksi tulleet eivät voi lopulta tietää, ketkä heitä äänestivät. Valtuutettu siten omaksuu roolin ja sen mukaisen puhettavan päättäessään edustamisen kohteesta. On selvää, että vaaleissa ehdokkaana olevan kannattaa ilmaista olevansa sellaisen tahon etujen puolella, jotka voivat äänestää ehdokasta. Useimmissa tapauksissa edustaminen ja äänien saaminen on selvää, mutta äänettömien etujen ajaminen voi tuoda ääniä vain, jos on olemassa muitakin ihmisiä, joille äänettömien edut ovat tärkeitä. Goodin (1996, 844) puhuu ”sisäistetyistä intresseistä” (*encapsulated interests*): luontoa ja eläimiä sympatisoivat ihmiset sisäistävät niiden intressit ja edustavat niitä.

Alankomaiden politiikassa on kaksi ilmaisua kompromissittomalle omantunnonpolitiikalle tai periaatepolitiikalle, jossa vallan tavoittelu on väline asian ajamiseksi, mutta jos valta muodostuu päämääräksi, oma moraalinen integriteetti vaarantuu. *Beginselparti* tarkoittaa suomeksi käännettynä periaatepuoluetta, ja *getuigenisparti* on puolestaan todistuspuolue; englanniksi sanan *getuigenis* voi kääntää sanalla *testimony*, jolle on vaikea löytää suomenkielistä vastinetta. *Testimony* viittaa julkisessa tilanteessa ratkaisuun vaikuttavaan lausumaan tai todistajan lausuntoon. Yksi omantunnonpuolueista on vuonna 2002 perustettu ”Puolue eläinten puolesta” (*Partij voor de Dieren, PvdD*)⁸, ja se sai vuoden 2012 parlamenttivaaleissa kaksi edustajaa. Tämän puolueen nimen suomentaminen herättää monia kysymyksiä, sillä hollannin ’voor’ ja englannin ’for’ voi tarkoittaa ’puolesta’, ’vuoksi’, ’nimissä’, ’kohtaan’ tai ’lle’. PvdD on selvästi omaksunut roolikseen puolustaa eläimiä ihmisiä vastaan. Tästä huolimatta puolue ei nähtävästi esitä, että eläimet kirjaimellisesti pitää päästää päättämään poliittisista kysymyksistä. Sen sijaan puolueen esittämät vaatimukset lakien muuttamisesta ovat tuttuja eläinetiikan klassikkoteoksista.

Vuonna 2005 julkaistussa ohjelmajulistuksessa PvdD esittää monien eläinten käytön muotojen kielämistä: ”Eläimiä on suojeltu kaksi vuosisataa, ja nyt on korkea aika asettaa pitkälle meneviä rajoituksia

eläinten käytölle. Aivan liian usein eläimiä yhä pidetään objekteina, jotka ovat aina alisteisia ihmisen intresseille ja joita voidaan käyttää kaikkien näiden intressien tyydyttämiseksi.⁹

Voisiko puolue, joka omaksuu vastakkaiset tavoitteet eläinten käytössä, katsoa edustavansa eläimiä? Vastaus tähän on myönteinen, mutta ihmiset joutuvat ratkaisemaan sen, mitä eläinten ”todelliset edut” ovat ja kuka niitä parhaiten edustaa. Eläimet ovat äänettämiä, eivätkä ne kykene sanomaan sitä, kuka heitä edustaa ja kuka ei. Niinpä päätös eläinten edustamisesta on väistämättä inhimillinen päätös. Vaikka eläinten oikeuksien puolustajat katsovat eläinsojelijärjestöjen olevan ”luonnollisesti parhaita” eläinten edustajia, kansanvaltaisessa yhteiskunnassa tämä edustajuuskysymys kuuluu äänestäjille, jotka ilmaisevat tahtonsa vaaleissa. Puoluepoliittisesti eläimiä voi edustaa kuka tahansa, niin radikaali eläinten oikeuksien puolustaja kuin eläinkatsomuksiltaan konservatiivi. Poliittisen edustamisen ideana on, että valituksi tullut henkilö edustaa välittömästi äänestäjiään ja välillisesti eläimiä – toisin sanoen eläimiä edustetaan äänestäjien kannattamina arvoina, ja valtuutus eläinten edustamiseen tulee äänestäjäkunnalta.¹⁰

Oikeudellinen edustaminen: suojattu asema julmuutta, sortoa ja syrjintää vastaan

Eläinten ja kenties myös muiden ei-inhimillisten olioiden oikeuksia kannattavien vakionäkemys on se, että oikeudet suojaavat haltijoitaan ihmisten aiheuttamilta vahingoilta ja julmuudelta. Vakionäkemys ei siten oleta, että kaikki oikeuksien suojaamat olennot osallistuisivat poliittiseen päätöksentekoon tai että oikeudet suojaavat haltijoitaan ei-inhimillisten olioiden tai luonnonilmioiden aiheuttamilta vahingoilta. Toisin sanoen oikeuksien puolustajat eivät vaadi, että eläimet olisivat poliittisen yhteisön täysivaltaisia jäseniä, vaan että niiden edut on voitava turvata vakiintuneesti ja järjestelmällisesti. Tämä tapahtuu joko siten, että määritellyt valtuutetut (viranomaiset, kansalaisjärjestöt) puolustavat niitä laissa määritetyillä valtuuksilla,¹¹ tai että kuka tahansa voi ottaa valtuutetun roolin ja ajaa päämiehensä asiaa hallintoelimissä tai tuomioistuimissa (ks. Oksanen 2010; Sunstein 2004). Suomalaisessa hallintojärjestelmässä on nämä molemmat piirteet, kun kansalaisten keskeinen oikeus koskee vireillepanoa.

Siten kuka tahansa voi tehdä ilmoituksen väärinkäytösepäilyistä valvovalle viranomaiselle, jolla puolestaan on velvollisuus selvittää ongelma ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin. (Asiasta tarkemmin Kulla 2012, 145–154.).

Oikeudellisen edustamisen klassikkokirjoitus on vuonna 1972 julkaistu Christopher Stonen ”Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects” (”Pitäisikö puilla olla asianosaiskelpoisuus? Kohti luontokohteiden juridisia oikeuksia”). Stone puolustaa näkemystä, että eläinten, kasvien ja muiden luontokohteiden oikeudet pitää tunnustaa yhteiskunnassa. Koska eläimet eivät itse kykene esittämään oikeusvaateita, niitä esittävät eläinten edustajat. Käytännössä Stone vaatii, että luontokohteilla tulee olla puhe- ja kanneoikeus, joilla ne pääsevät osaksi oikeudellista harkintaa.

Elottomien luontokohteiden (juridiset) oikeudet eivät ole käsitteellisesti ennenkuulumattomia, sillä ”lakimiehen maailma on elottomien oikeudenhaltijoiden kansoittama”, joita lakimies edustaa (Stone 1996, 3). Näitä elottomia oikeudenhaltijoita ovat esimerkiksi säätiöt, osakeyhtiöt, yritykset, kunnat ja valtiot. Stonen mukaan ne ovat oikeudellisia entiteettejä, joiden oikeudet ovat ajan myötä kiteytyneet oikeusjärjestelmään, ja jotka ovat meille nykyään tuttuja, vaikka esimerkiksi yrityksen pitäminen juridisena henkilönä oli hämmentävää pitkälle 1800-luvulle (mt., 3). Koska luontokohteilla ei tällä hetkellä ole oikeuksia, ehdotus voidaan kokea mulistavana ja hämmentävänä. Tilanne voi kuitenkin muuttua ajan myötä, ja oikeudettomat muuttuvat oikeudellisiksi.

Miten tämä ajattelutapaan kohdistuva hämmennys voi vähetä, ja miten se voisi tulla osaksi lainsäädäntöä? Vaihteita on erilaisia, ja siihen voi liittyä poliittista muutosta sekä oikeudellisia uudelleentulkintoja ja ratkaisuja tai näitä kumpaankin. Stonelle suosiollinen aikalaiskommentoija Laurence Tribe (1974, 1342) toteaa, että ”sen ajatuksen hyväksyntä, että jokin aiemmin ’oikeudeton’ olio nauttii oikeudellisesta suojelusta, on pitkälti uuteen kulttuuriin sopeutumista.” Samaa korostaa myös Stone: ehdotuksia oikeuksien piirin laajentamiseksi pidetään aina aluksi ”kummallisina tai pelottavina tai naurettavina”, mutta ajan myötä muutokset arkipäiväistyvät (Stone 1996, 5). Näinhän on tapahtunut esimerkiksi naisten, USA:ssa afrikkalaisperäisen väestönsan ja Australiassa aboriginaalien oikeuksien kohdalla. Stonelle on siis kuitenkin yhteistä Reganin

ja Singerin kanssa laajemman kulttuurisen muutoksen korostaminen.

Millaisia ongelmia oikeudelliseen edustamiseen voi liittyä? Demokraattisia menettelytapoja kannattavan päällimmäisin huoli voi olla se, että oikeuksien tunnustaminen luontokohteille johtaa demokraattisen päätöksenteon alan kapenemiseen. Nimittäin jos ja kun eläimillä on oikeuksia, eläinten ja muun luonnon käyttöä koskevat kiistat saattavat siirtyä valtuustoista ja eduskunnista hallinnollisiin elimiin ja oikeussaleihin. (Tosin näin voi tapahtua siitä riippumatta, tunnustetaanko eläinten oikeudet vai ei.) Voidaan kysyä, ovatko nämä oikeita paikkoja tehdä politiikkaa suurista yhteiskunnallisista kysymyksistä. Tällainen päätöksenteko ei ole välittömästi demokraattista, jos lainsäätäjät eivät ole pystyneet ennakolta näkemään kaikkia säätämiensä lakien seurauksia ja niistä tehtyjä tulkintoja. Se voi kuitenkin olla *epäsuorasti* demokraattista, sillä oikeussalissa tehdyt ratkaisut – joilla voi olla yksittäistä tapausta suurempi merkitys niin sanottuina ennakkotapauksina – perustuvat demokraattisesti säädettyihin lakeihin.

Toinen huolenaihe syntyy siitä, kenellä on hallinnollisesti tai oikeudellisesti tunnustettu lupa edustaa eläimiä. Kiista ei ole vähäpätöinen, vaan erittäin herkkä synnyttämään näkyviä konflikteja eläintuotajien ja eläinten suojelijoiden välille. Mikä vastaus annetaankin, se säätelee eläinsuojelijoiden mahdollisuutta hankkia ja levittää tietoa tuotantoeläinten kasvuolosuhteista, tai vaihtoehtoisesti se suojaa eläinten omistajia eläinsuojelijoiden tiedonhankintapyrkimyksiä vastaan.¹² Kolmas hallinnollis-oikeudellisen edustamisen ongelmakohta koskee resursseja. Jos eläinten etujen valvonta kuuluu pelkästään viranomaisille, heillä tulee olla riittävästi resursseja työssä hoitamiseen, koska muutoin valtuutettuna oleminen jää puolittiehen.

Lopuksi

Inhimillisen demokratian mallissa katsotaan, että eläimet eivät kuulu poliittiseen yhteisöön sen jäseninä. Eläimet eivät kuulu yhteisöön edes hallinnan kohteina vaan ensisijaisesti hallinnan kohteiden omaisuutena, sillä varsinaisia hallinnan kohteita ovat ihmiset, yhteisön jäsenet, ja heidän suhteensa eläimiin. Inhimillisen demokratian mallissa voi kuitenkin olla varsin pysyviä ja itsenäisiä rajoitteita sille,

miten ihmisten on sallittu kohdella eläimiä. Siten kynnys inhimillisen demokratian mallista valtuutusmalliin on matala. Erilaisissa valtuutusmalleissa eläimet voivat nauttia tunnustettua suojaa omistajiensa intressejä vastaan. On vaikea kuvitella monilajisen demokratian tarkoittavan jotakin muuta kuin valtuutusmalleja, ja sen tiedostavat kaikki, jotka ovat pohtineet eläinten ja muun luonnon poliittista asemaa. Se, miten valtuutusmalli toimii, riippuu monesta eri tekijästä, erityisesti resursoinnista ja yhteiskunnallisesta ilmapiiristä.

Päätöksenteon demokraattisuus on proseduraalinen eli menettelyllinen ominaisuus, eikä se takaa, että prosessien tulos on hyvä kaikkien niiden kannalta, joita päätös koskee. Alussa mainitsemani kansalaisaloite turkistarhauksen kieltämiseksi Suomessa ei saanut eduskunnan enemmistön tukea kesällä 2013, ja siten aloite hylättiin. Vastaavasti ”pihasusien” tappamiseen ei ole löytynyt kansalaisten joukosta merkittävää tukea, eikä aloite päätenyt eduskuntaan. Niinpä demokraattinen päätöksenteko voi päätyä siihen, että eläinten käyttö turkisten kasvatuksessa ja tutkimustarkoituksiin on hyväksyttävää ja toisinaan pakollista, mutta susia ei saa luvattava ampua. Kun ratkaisuun on päädytty, maltillinen eläinsuojelija nielee tappionsa ja elää säädettyjen lakien mukaan, radikaalimpi eläinsuojelija jatkaa päätöksestä huolimatta *välittömästi* ja *lakeja uhmaten* kamppailua tavoitteiden saavuttamiseksi. Sama voidaan todeta myös ”pihasusien” vastustajista: maltillinen tappion kärsinyt osapuoli ei kaiva asettaan esiin ja ryhdy salametsästäjäksi, radikaalimpi sen sijaan voi kyseenalaistaa tehdyt päätökset tekojensa avulla. Kuten Peter Singer (1979, 187) toteaa: ”Noudattamalla lakia voin osoittaa kunnioitusta vakiintuneille päätöksenteon tavoille ja laeille. Rikkomalla lakia näytän muille esimerkin, joka voi johtaa myös heidät lain rikkomiseen. Vaikutus voi moninkertaistua ja johtaa lain ja järjestyksen rappioon. Äärimmäisissä tapauksissa se voi johtaa sisällissotaan.” Tästä huolimatta kysymys demokraattisesti säädettyjen lakien noudattamisesta on hankala Singerille: hän päätyy latteahkoon tulokseen, ettei demokraattisessa yhteiskunnassa enemmistön tahdon vastaisesti pidä toimia paitsi, paitsi jos enemmistön päätös on riittävän vastenmielinen. Nämä olosuhteet, joissa lakia voi rikkoa, ovat ”äärimmäisiä”, ja ne pitää todeta yksitellen (Singer 1979, 192, 195). Olennaisen kysymyksen Singer jättää vaille pohdintaa: kuka määrittelee sen, millaiset olosuhteet ovat äärimmäisiä ja siten

kansalaistottelemattomuuden oikeuttavia? On helppoa kuvitella, että turkistarhauksen osalta käsitykset hädästä ja ahdingosta ovat vastakkaisia. Kärjistäen turkistarhauksen vastustajalle ahdingossa on eläin ja puolustajalle ihminen, jolta halutaan kieltää elinkeino ja jonka vakiintunut elämänmuoto vaarantuisi. Ajoittaisista laittomuuksista huolimatta demokraattisessa yhteiskunnassa molemmat osapuolet ovat esittäneet rakentavia kompromisseja, eläinsuojelijat siirtymäaika ja taloudellisia tukitoimia, ja turkistarhaajat ovat puolestaan myöntyneet joihinkin eläinten olosuhteiden parannuksiin.

Demokraattinen päätöksenteko ei koskaan koske pelkästään niitä, joilla on mahdollisuus osallistua siihen ja joilla on ääni (sanan monessa merkityksessä). Menneet ja tulevat sukupolvet sekä alaikäiset ja inkompetentit yksilöt ovat esimerkkejä ihmisistä, joilla ei ole täyttä ja tasaveroista vaikutusmahdollisuutta demokraattisessa päätöksenteossa. Demokraattista osallistumista rajaa myös kansalaisuus. Havainnosta, ettei *demos* voi mielivaltaisesti päättää jäsenistään ja että rajaamisella on eettinen ulottuvuus, seuraa ongelmia: kuka ja miten jäsenyydestä sitten päättää? Tässä kirjoituksessa ei ole annettu vastausta tähän ongelmaan. Kysymys *demos*-jäsenyydestä ei ole eläinetiikan keskeisin kysymys. Vaikka elämme demokratiassa ja äänioikeus on yleinen, ihmisyksilöiden sosiaalinen ja taloudellinen asema vaihtelee voimakkaasti. Vastaavasti eläinten sisällyttäminen päätöksentekoon ei välttämättä tuottaisi kaikkia niitä lopputuloksia, joita eläinsuojelijat tavoittelevat, vaan voisi kääntyä irvikuvakseen. Jos eläimillä olisi ääni demokraattisessa päätöksenteossa, mikään ei takaa niiden tekevän eläinystävällistä politiikkaa, vaan ne saattaisivat ajaa oman lajinsa tai populaationsa etua ohi yhteisen hyvän. Monilajinen *demos* ei välttämättä olisi sopusointuinen paratiisi.

VIITTEET

- 1 Kirjoitus perustuu Yhteiskuntatieteellisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seuran vuosipäivillä Turussa huhtikuussa 2013 pidettyyn esitelmään. Kirjoitusta kokonaisuudessaan ovat kommentoineet Elisa Aaltola, Anne Kumpula, Juha Hiedanpää ja Sanna Joronen – heille kaikille kiitokset. Erityiskiitokset lehden anonymille arvioitsijalle yksityiskohtaisista huomioista.
- 2 <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/susikapina-keskipohjanmaalla-mita-suomi-sallii-laillisten-vaikuttamiskeinojen-ulkopuolella> – luettu 15.2.2013.
- 3 Regan (1988, 267–268) erottaa toisistaan *moraaliset* ja *juridiset* oikeudet. Juridiset oikeudet ovat lain tasolla tunnustettu

päteviä vaateita, ja niihin liittyy historiallisuus, alueellinen vaihtelevuus ja ihmisen toiminta. Moraaliset oikeudet ovat puolestaan universaaleja ja tasa-arvoisia, eikä niitä ole hankittu esimerkiksi sopimuksilla. Regan näyttäisi pitävän jopa keskeisimpiä *poliittisia* oikeuksia juridisina, hankittuina oikeuksina – hän mainitsee äänestyoikeuden esimerkkinä juridisesta oikeudesta (ks. mt., 327).

- 4 Myös Regan (1988, 337) hyväksyy lihansyönnin, jos se on välttämätöntä ihmisen terveydelle ja hengissä säilymiselle.
- 5 Tässä luetellut tutkijat eivät tietystikään ole ainoita, jotka ovat kysymystä tarkastelleet. Esimerkiksi ranskalaisen Bruno LaTourin teos *Politics of Nature* (2004) käsittelee samaa aihepiiriä, mutta sangen eri tavalla.
- 6 Teoksessaan *Good Natured* (1997) de Waal korostaa, että samanlaisuudesta huolimatta ihmis- ja simpanssipolitiikkaa ei pidä sekoittaa toisiinsa: ”tällaiset termit palvelevat keskustelun herättämistä siitä, miten paljon tai miten vähän eläimillä on kanssamme yhteistä” (de Waal 1997, 211–212).
- 7 Poliitikassa valtuutettuna toimiminen ei välttämättä edellytä yleistä pyyteettömyyttä, vaan valtuutettu voi toimia ja jopa hänen tulee toimia kohteensa puolesta ja ajaa tämän etuja (ks. Mickelsson ja Oksanen 2011, 201).
- 8 Krouwel ja Lucardie (2008) käyttävät englanninkielistä nimitystä *Animal Rights Party*, mutta puolue itse käyttää nimitystä *Party for the Animals* internet-sivustollaan (<http://www.partyfortheanimals.nl/> – luettu 13.2.2013). Suomenkielisillä Wikipedian sivuilla puolue on nimetty Eläinpuolueeksi. Krouwelin ja Lucardien käännös ei kuitenkaan ole huono, sillä puolue vaatii tuntekykyisten eläinten oikeuksien tunnustamista perustuslaissa.
- 9 <http://www.partyfortheanimals.nl/index.php/about-us/manifesto/> – luettu 19.4.2013.
- 10 Suomessa taiteilija Terike Haapojan taiteellisen työn *Toisten puolue* (2011) osana oli perustaa eläinten ja muun luonnon etua ajava puolue (ks. <http://www.terikehaapaja.net/party-of-others/> – luettu 27.3.2013). Työn tavoitteena on, että se jatkaa elämäänsä rekisteröidyksi poliittiseksi puolueeksi (ks. <http://www.toistenpuolue.fi/> – luettu 27.3.2013).
- 11 Huhtikuussa 2013 käynnistyi Suomessa eläinsuojeluasiamiehen viran täyttö. Hakujulistuksen mukaan ”[e]läinsuojeluasiamiehen tehtävänä on pyrkiä edistämään ja parantamaan eläinten hyvinvointia yhteiskunnan eri osa-alueilla seurannan, aloitteiden, ehdotusten, lausuntojen ja muun vaikuttamisen keinoin.”
- 12 Turun hovioikeus vapautti keväällä 2013 eläinaktivistit syyteestä, joka koski mahdollisia rikkomuksia sikalan eläinten luvattomasta kuvaamisesta. Aktivistit halusivat tuoda esille eläinten surkeat olosuhteet sikaloissa ja vaikuttaa olosuhteiden kohentamiseen. Vastaava kiista on herännyt muun muassa Yhdysvalloissa, ks. http://www.nytimes.com/2013/04/07/us/taping-of-farm-cruelty-is-becoming-the-crime.html?hpw&_r=0 (luettu 2.5.2013).

LÄHTEET

- Aaltola, Elisa. 2004. *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.
- Ball, Terence. 2006. Democracy. Teoksessa Andrew Dobson ja Robyn Eckersley (toim.), *Political theory and the ecological challenge*. Cambridge: Cambridge University Press, 131–147.
- Barry, Brian. 1999. Sustainability and intergenerational justice. Teoksessa Andrew Dobson (toim.), *Fairness and futurity*. Ox-

- ford: Oxford University Press, 93–117.
- Beauchamp, Tom L. ja Frey, R.G. (toim.). 2011. *The Oxford handbook of animal ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Berbohm, Eric. 2012. *In our name. The ethics of democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- Bernard, Claude. 1957. *An introduction to the study of experimental medicine*. Käänn. Henry C. Greene. Mineola, NY: Dover.
- Christiano, Tom. 2008. Democracy. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.), *The Stanford encyclopedia of philosophy (Fall 2008 Edition)*. Stanford: Stanford University. <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/democracy/>. Luettu 18.4.2013.
- Cochrane, Alasdair. 2010. *An introduction to animals and political theory*. Lontoo: Palgrave.
- Cochrane, Alasdair. 2012. *Animal rights without liberation. Applied ethics and human obligations*. New York: Columbia University Press.
- Dahl, Robert A. 1991. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dean, Richard. 2006. *The value of humanity in Kant's moral theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Dewey, John. 1926. The ethics of animal experimentation. *The Atlantic*, September 1926. http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1926/09/the-ethics-of-animal-experimentation/3054292/?single_page=true. Luettu 5.2.2013.
- Doherty, Brian ja de Geus, Marius (toim.). 1996. *Democracy & green political thought. Sustainability, rights and citizenship*. Lontoo: Routledge.
- Donaldson, Sue ja Kymlicka, Will. 2011. *Zoopolis. A political theory of animal rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Dryzek, John S. 2002. *Democracy and beyond. Liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Eckersley, Robyn. 2000. Deliberative democracy, ecological representation and risk: towards a democracy of the affected. Teoksessa Michael Saward (toim.), *Democratic innovation. deliberation, representation and association*. Lontoo: Routledge, 117–132.
- Francione, Gary L. 2004. Animals – property or persons? Teoksessa Cass R. Sunstein ja Martha C. Nussbaum (toim.), *Animal rights. Current debates and new directions*. Oxford: Oxford University Press, 108–142.
- Garner, Robert. 2010. Animals, ethics and public policy. *The Political Quarterly*, 81:1, 123–130.
- Goodin, Robert E. 1992. *Green political theory*. Cambridge: Polity Press.
- Goodin, Robert E. 1996. Enfranchising the Earth, and its alternatives. *Political Studies* 44, 835–849.
- Goodin, Robert E. 2005. Democratic deliberation within. *Philosophy & Public Affairs* 33, 81–109.
- Goodin, Robert E. 2007. Enfranchising all affected interests, and its alternatives. *Philosophy & Public Affairs* 35, 40–68.
- Hume, David. 1990. *An enquiry concerning the principles of morals*. Teoksessa L. A. Selby-Bigge ja P. H. Nidditch (toim.). *Hume's Enquiries*. 3rd ed. Oxford: Clarendon Press.
- Krouwel, André ja Lucardie, Paul. 2008. Waiting in the wings: new parties in the Netherlands. *Acta Politica* 43, 278–307.
- Kulla, Heikki. 2012. *Hallintomenettelyn perusteet*. 8. uud. p. Helsinki: Talentum.
- Kyllönen, Simo, Lemetti, Juhana, Noponen, Niko ja Oksanen, Markku (toim.). 2011. *Kiista yhteismaista. Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: niin&näin.
- Lagerspetz, Eerik. 2004. Essentially undemocratic moral knowledge? On democracy and moral realism. Teoksessa Jussi Kotkavirta ja Michael Quante (toim.), *Moral realism*. Acta Philosophica Fennica 76, 43–71.
- Latour, Bruno. 2004. *Politics of nature*. Käänn. Catherine Porter. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- List, Christian ja Koenig-Archibugi, Mathias. 2010. Can there be a global demos? An agency-based approach. *Philosophy and Public Affairs* 38, 76–110.
- Mickelsson, Rauli ja Oksanen, Markku. 2011. Moraalin luonne ja omantunnonkysymykset. *Politiikka* 53, 197–213.
- Miller, David. 2009. Democracy's claim. *Philosophy and Public Affairs* 37, 201–228.
- Minteer, Ben A. 2012. *Refounding environmental ethics. Pragmatism, principle, and practice*. Philadelphia: Temple University Press.
- Norton, Bryan G. 2005. *Sustainability. A philosophy of adaptive ecosystem management*. Chicago: University of Chicago Press.
- Oksanen, Markku. 2001. Liberal neutrality and consumption. The dispute over fur. Teoksessa Maurie J. Cohen ja Joseph Murphy (toim.), *Exploring sustainable consumption: environmental policy and the social sciences*. Amsterdam: Pergamon, 61–78.
- Oksanen, Markku. 2010. Luonnon oikeuksista ympäristöllisiin oikeuksiin. Teoksessa Kristian Klockars, Ilkka Niiniluoto ja Kristiina Rolin (toim.), *Oikeus. Sarjassa Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta*, no. 33. Helsinki: Helsingin yliopisto, 213–229.
- Oksanen, Markku. 2012. *Ympäristöetiikan perusteet. Luonne, historia ja käsitteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Regan, Tom. 1988. *Case for animal rights*. Lontoo: Routledge.
- Regan, Tom. 2001. *Defending animal rights*. Urbana: University of Illinois Press.
- Scruton, Roger. 2000. *Animal rights and wrongs*. 3rd ed. Lontoo: Demos/Continuum.
- Singer, Peter. 1979. *Practical ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Singer, Peter. 1991. *Oikeutta eläimille*. Suom. Helena Tengvall. Helsinki: WSOY.
- Stone, Christopher D. 1996. *Should trees have standing? and other essays on law, morals, and the environment*. Dobbs Ferry, NY: Oceana.
- Sunstein, Cass R. 2004. Can animals sue? Teoksessa Cass R. Sunstein ja Martha C. Nussbaum (toim.), *Animal rights. Current debates and new directions*. Oxford: Oxford University Press, 251–262.
- Tribe, Laurence H. 1974. Ways not to think about plastic trees: new foundations for environmental law. *The Yale Law Journal* 83, 1315–1348.
- Waal, Frans de. 1997. *Good natured*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- VanDeVeer, Donald. 1997. Lajien välinen oikeudenmukaisuus. Suom. Markku Oksanen ja Marjo Rauhala-Hayes. Teoksessa Markku Oksanen ja Marjo Rauhala-Hayes (toim.), *Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista*. Helsinki: Gaudeamus, 298–320.
- Whiteside, Kerry H. 2013. Impasses of ecological representation. *Environmental Values* 22, 339–358.
- Wise, Steven M. 2000. *Rattling the cage. Towards legal rights for animals*. Lontoo: Profile Books.
- Wissenburg, Marcel. 1993. The idea of nature and the nature of distributive justice. Teoksessa Andrew Dobson ja Paul Lucardie (toim.), *The politics of nature*. Lontoo: Routledge, 3–20.